

תשובות קצרות

1. הסרת פרחים או פירות מעצי ערלה בשביעית / הרב אהוד אחיטוב
שאלה | האם מותר להסיר בשביעית פירות או פרחים מעצים בתוך שלוש שנים הראשונות לנטיעתם, כדי למנוע אכילתם בטעות על ידי ילדים או בני משפחה שאינם יודעים שהפירות אסורים באכילה, על אף שפעולה זו מוסיפה כוח לצימוח העצים?
תשובה | דילול פירות הקדושים בקדושת שביעית לצורך צימוח של שאר הפירות או צימוח טוב יותר של העץ, נכלל באיסור: 'ואת ענבי נזירך לא תבצור' (ויקרא כה, ה). וכן פסק הרמב"ם (הל' שמטו"י פ"ד הכ"ב):
 הפירות שיוציא האילן בשביעית לא יאסוף אותן כדרך שאוסף ככל שנה שנאמר את ענבי נזירך לא תבצור ואם בצר לעבודת האילן או שבצר כדרך הבוצרים לוקה. ערוך השלחן¹ הסביר שלפי הרמב"ם, איסור 'לא תבצור' כולל שתי בצירות: גם 'בצירה בשביל עבודת האילן כמו ליקח מעט פירות כדי שהשאר יגדלו וכי האי גוונא', וגם 'שלא יבצור כדרך הבוצרים' את הפירות. אולם נחלקו הפוסקים האם יש איסור בצירה לעבודת האילן בדילול פירות שאינם קדושים בקדושת שביעית. הם נחלקו גם לגבי פירות ערלה שהתחילו לצמוח בשביעית, אך אין בהם קדושת שביעית, כי בשל היותם אסורים באכילה הם אינם נכללים במגבלות הנלמדות מהפסוק 'והייתה שבת הארץ לכם לאכלה'. יש הסוברים שיש איסור קצירה ובצירה רק בפירות שיש בהם קדושת שביעית, ולפיכך יש בהם חובת הפקר. אך פירות שאין נוהגת בהם קדושת שביעית, גם חובת הפקר אינה נוהגת בהם, וממילא לא שייך לגביהם איסור 'לא תבצור'.² בדומה לכך כתב הגר"ש³ אויערבאך שיש היתר להסיר פירות ערלה, ואין בכך איסור 'בוצר לעבודת האילן', מפני שפירות אלו אינם בכלל 'לאכלה'. לעומת זאת לדעת כמה מהפוסקים, אסור לקטוף פירות לטובת צימוח האילן אף אם הפירות אינם קדושים בקדושת שביעית, כיוון שלדעתם אף פירות שאין בהם קדושת שביעית - אסור לבצור אותם לעבודת האילן.⁴ כדעה זו פוסקים לכתחילה בין לגבי פירות בין לגבי פרחים, ולכן יש להציב בגינה שלטים שהפירות אסורים באכילה משום ערלה.⁵ אולם כאשר אין אפשרות כזו, מותר לקטוף את הפירות ולהסתמך על כך שאין הקטיפה נעשה לטובת האילן. וכן פסק מו"ר

1. ערוך השלחן, זרעים ס' כא סעי' ב.

2. מעדני ארץ, שביעית ס' ד אות א.

3. מעדני ארץ, ס' ג אות ח.

4. כך כתב הרה"ג יצחק זאב וינוגרד זצ"ל, בספר מעדני ארץ, שם; וכן כתבו הגר"ש ישראלי זצ"ל ויבלחט"א הגר"נ קרליץ, מובא בס' קטיפה שביעית, עמ' 176 הע' 10; וע"ע שבת הארץ, פ"ד הכ"ב אות ג.

5. קטיפה שביעית, שם סעי' ה, ועמ' 178 סעי' יא.

הגר"ש ישראלי זצ"ל - שניתן להסתמך על כך שמטרת הפעולה היא להפריש מאיסור ואינה מטרה חקלאית, שמוותרת באופנים מסוימים; ועל כך שלדעת כולם, אין איסור הפסד פירות שביעית כשהפירות הם פירות ערלה.⁶

2. בנייה ביישוב הקבע 'בני-דקלים' בתשעת הימים / הרב אהוד אחיטוב
שאלה | משפחות שהתחילו בבניית ביתם, האם מותר להם להמשיך ולבנות את ביתם בתשעת הימים?

תשובה | עולה מדברי הפוסקים שבנייה למגורים מותרת בתשעת הימים, ורק בנייה של שמחה או הרווחה נאסרה. חילוק זה מבוסס על פרשנות דברי ה'שלחן ערוך' (או"ח סי' תקנא סעי' ב), שפסק ש'מר"ח עד התענית ממעטים במשא ובמתן ובבנין של שמחה, כגון בית חתנות לבנו או בנין של ציור וכיור...'. דברי ה'שלחן ערוך' מבוססים על דברי הגמרא בתענית (כו ע"ב) האוסרת רק בנייה של שמחה בתשעת הימים. אך ב'בית יוסף'⁷ נכתב בשם הר"ן שלא רק בניין של שמחה נאסר בימים אלו, אלא אסרו אף בניין 'לצורך הרווחה בעלמא' (כגון: יחידות-אירוח להשכרה; וכדו'), וכך פסקו גם ה'מגן אברהם' וה'משנה ברורה'.⁸ אולם כאשר מדובר בבנייה לצורך מגורים, מותר להמשיך אותה גם בתשעת הימים. כל האמור הוא בנוגע להמשך בנייה שהתחילו בה לפני תשעת הימים. אך מן הראוי להימנע מהתחלת בנייה בימים אלו, אפילו לצורך מגורים, כיוון שהיא גורמת שמחה. אמנם בשעת הדחק ניתן להקל גם בזה,⁹ אך ראוי לשאול בכל מקרה לגופו. אמנם ישנם מקרים שבהם התירו הפוסקים גם בנייה של הרווחה בימים אלו, כגון אם הפסקת הבנייה תגרום הפסד כספי, כמבואר ב'שלחן ערוך' (שם): 'ואם היה כותלו נוטה ליפול, אע"פ שהוא של שמחה מותר לבנות'.¹⁰ אולם חלק מהפוסקים מחלקים בין בנייה של שמחה לבנייה של הרווחה במקרה שיש הפסד כספי. לדעתם, בבניין של שמחה, אין להקל בימים אלו, אפילו כאשר מניעת בנייתו תגרום הפסד כספי.¹¹ אך בבנייה של הרווחה בעלמא ולא של שמחה, אף הם מודים שמניעת הפסד כספי היא סיבה להתירה אפילו בתשעת הימים.¹²

מצאנו מקרים נוספים שבהם הפוסקים התירו בנייה בתשעת הימים, כגון לצורך מצווה.¹³ לדוגמה בניית בית כנסת, משום 'מצווה דרבים',¹⁴ או בניית מעקה על גג ביתו.¹⁵ לאור זאת יש מן הפוסקים שכתבו להקל בבניית בתים בארץ ישראל, לצורך מצוות יישוב ארץ

6. קטיף שביעית, שם הע' 11. וכן נפסק בשו"ת משנת יוסף, ח"א סי' טז, וכן הסכים עמו המנחת יצחק.
 7. בית יוסף, או"ח סי' תקנא.
 8. מגן אברהם, סי' תקנא ס"ק ז; משנ"ב, סי' תקנא ס"ק יב.
 9. בן איש חי, דברים שנה א' סעי' ג.
 10. הט"ז, סי' תקנא ס"ק ב, מדייק זאת מדברי הירושלמי; וכן פסק המשנ"ב, שם ס"ק יג.
 11. עי' שער הציון, סי' תקנא ס"ק יז; כף החיים, סי' תקנא ס"ק כט.
 12. עי' כף החיים, שם ס"ק כט.
 13. רמ"א, או"ח סי' תקנא סעי' ב.
 14. משנ"ב, שם ס"ק יב.
 15. בן איש חי, דברים שנה א' סעי' ג; כף החיים, שם ס"ק לב.

ישראל, אך כתבו זאת רק בתור נימוק נוסף להתיר המשכת בנייה למטרות מגורים, ובצירוף העובדה שיש בהפסקת הבנייה הפסד כספי.¹⁶

3. איסור ספיחין בתורמוס / הרב דוד אייגנר

שאלה | אדם זרע בחצרו תורמוס לפני השמיטה, לשם אכילתו. התורמוס נבט לאחר תחילת השמיטה, וכעת (חודש אייר) הוא מעוניין ללקטו ולאכול. מה דין התורמוס? **תשובה** | א. תורמוס הוא צמח ממני הקטניות (משפחת הפרפרניים) שזרעו משמש לאכילה, וכבר מזמן חז"ל ידוע שהוא צמח אכיל. (כגון ביצה כה, ע"ב: 'כתורמוס הזה ששולקין אותו שבע פעמים לפני אכילתו', ועוד). בזמננו אמנם ניתן להשיגו למאכל, אך אין מגדלים אותו גידול מסחרי בארץ.

ב. כאמור התורמוס הוא קטנית. המדד הקובע לאיזו שנה משתייכות קטניות, לשנה השישית או לשנת השמיטה, הוא 'הבאת שלישי'; כדברי הרמב"ם בהלכות שמיטה ויובל (פ"ד ה"ג). אם כן, מכיוון שצמח זה 'הביא שלישי' בשנת השמיטה, ייתכן שיש בו איסור **ספיחין**. אלא שחז"ל גזרו איסור ספיחין רק בצמחים שבני אדם רגילים לזרעם, כדברי הרמב"ם (הל' שמטו"י פ"ד ה"ג): 'אבל הירקות שדרך רוב האדם לזרעם בגנות ומיני תבואה וקטניות כל הצומח מהן אסור מדבריהם', וכן בראשית דבריו שם: 'הא למדת שאין אוכלין מפירות שביעית אלא... העשבים שאין זורעין אותם רוב האדם'. אם כן, כיוון שהתורמוס המיועד לאכילה הוא צמח שגדל בר, אין מגדלים אותו גידול מסחרי ואין דרך בני אדם לזרעו, (הגם שניתן לרוכשו), אין בו איסור ספיחין, שעל מין זה לא גזרו. ג. עם זאת, על אף שאין בו איסור ספיחין יש לנהוג בו **קדושת שביעית**, מכיוון שזהו מין המשמש לאכילת אדם.¹⁷

4. עקירת עץ תאנה שמזיק לשכנים / הרב יהודה הלוי עמיחי

שאלה | יש בחצרי עץ תאנה ששורשיו פוגעים במערכת הביוב, ויש צורך לעוקרו. מה הדין: א. מצד עקירת עץ פרי. ב. מצד הפסד פירות שביעית, שכן יש עליו הרבה פירות, ועקירת העץ תפגע בפירות.

תשובה | א. כל השנים אסור לעקור עצי פרי.¹⁸ אבל עץ שגורם נזק לדברים אחרים - מותר לעוקרו מכיוון שהעקירה אינה להשחתה.¹⁹ בנידון דידן לכאורה אפשר לקצוץ את השורשים שהולכים לכיוון מערכת הביוב, אלא שאם עושים כך, יש לעשות כן כל כמה שנים, ויש בכך טרחה רבה והוצאות כספיות. כיוון שיש ספק אם מותר לעקור לגמרי את העץ במקרה זה,²⁰ על כן יש למכור את העץ לגוי (בכסף ובשטר), והגוי יעקור את העץ.²¹

16. ילקוט יוסף, הל' תשעה באב סעי' ד ובהע' שם; וכך פסק הרה"ג דב ליאור שליט"א.

17. ראה משנה שביעית פ"ח מ"א.

18. רמב"ם, הל' מלכים פ"ו ה"ח.

19. שו"ת הרשב"א, ח"ז סי' תקי.

20. חוות יאיר, סי' קצה.

21. שאילת יעב"ץ, ח"א סי' עו; מהר"ץ חיות, סי' ע; דרכי תשובה, יו"ד סי' קטז ס"ק נא.

ב. עקירת עץ שמזיק לעצים או לבתים אחרים בשביעית אסורה בגלל איסור הפסד פירות שביעית. אבל מותר לעוקרו משעה שהפירות מגיעים לשלב של 'עונת המעשרות'. המשנה (פ"ד מ"י) אסרה לקוץ את האילן בשביעית כשיש בו פירות. המפרשים הסבירו שאפילו שמדין 'בל תשחית' קציצתו מותרת, בגלל פירות שביעית היא אסורה. מכאן שבשביעית אסור לקוצו אפילו אם מזיק לאחרים.²² אלא שמדברי הריב"מ²³ משמע שהאיסור לקוץ עץ בשביעית הוא במקרה שהעץ מיועד לנוי העיר. משמע שמותר לקוץ את העץ כשמזיק לאחרים או כשהפירות אינם שווים. ומכל מקום נראה שהרמב"ם²⁴ לא סבר כן, ופסק לאסור קציצת עץ בשביעית, אף על פי שמדיני 'בל תשחית' - מותר. האיסור לקוץ עצים הוא בין שלב בוסר לשלב עונת המעשרות, ולעניין תאנים, עונת המעשרות היא ההבחלה. ההבחלה היא השלב שהפרי יכול להיות רך כעבור עשרים וארבע שעות משעת הלקיטה.²⁵ בתלמוד הבבלי²⁶ ניתן סימן נוסף לעונת המעשרות: בזן של תאנים ירוקים - כאשר התאנה מלבינה מעט, ובזן של תאנים אדומים - 'משיאדימו פניה'. בשלבים אלו הפירות אינם אכילים ממש, ומכל מקום כיוון שאפשר לאוכלם בשעת הדחק, הקלו לעקור את העץ כי אין בכך הפסד פירות שביעית.

5. כיבוי שעון מעורר בטלפון סלולרי בשבת / הרב ישראל רוזן

שאלה | השארתי את הטלפון הסלולרי בטעינה בשבת. השעון המעורר בו כוון בטעות על צלצול 'נודניק', שצלצל כל עשר דקות והפריע מאוד לי ולילדיי לישון, ולולי כיביתיו היה ממשיך לצלצל כל השבת. לא יכולתי לטלטלו ולהטמינו שלא אשמענו, כי היה מחובר למטען. כיביתי את הצלצול בשינוי עם המרפק. האם זה מותר? האם כיבוי האור בטלפון הסלולרי הוא איסור דאורייתא או שמא איסור דרבנן, ואז יש להתיר במקום צער של משפחה שלמה?

תשובה | מכיוון שמדובר בדיעבד (ולא שתכונת לעשות כך מלכתחילה), ומכיוון שלפי הנסיבות שתוארו, צלצול השעון פוגע בעונג שבת, אני מסכים שנהגת כראוי. אגב, אנו ממליצים לא פעם בהקשרים שונים, לכבות או להדליק לחצנים אלקטרוניים בשינוי על-

22. כן כתב הרדב"ז, הל' שמטו"י פ"ה הי"ז; וכן נכתב בשבת הארץ, פ"ה הי"ז אות ב. אין איסור 'בל תשחית' כאשר הרווח גדול מהפסד הפירות, אבל בשביעית אסור עצם הפסד פירות שביעית, ולכן אין משמעות לנזק שהעץ גורם, עי' בשו"ת מהרי"ט סי' פג.

23. ריב"מ"ק, שביעית פ"ד מ"י; הערת עורך, י"פ: עי' בהערות המהדיר לריב"מ"ק, מעשרות פ"א מ"ה, הערה 110, שהריב"מ"ק אינו מתכוון שקציצת עץ בשביעית אסורה רק בעצי פרי לנוי העיר, אלא הוא רק מביא היכי תימצא שאין איסור 'בל תשחית', ובעצי פרי הסמוכים לעיר אין איסור, כמבואר במשנה ב"ב פ"ב מ"ז.

24. רמב"ם, הל' שמטו"י פ"ה הי"ח.

25. רמב"ם, הל' מעשר פ"ב ה"ה.

26. נידה מז ע"א.

ידי כפית, סכין או מקלון, וכל דבר שלא מקובל להשתמש בו ויש בו מטרד מסוים. במסכי מגע, לא ברור איזה חפץ מכל אלו יגיב, בכל מקרה הוא צריך להיות מתכתי (מהבחינה הטכנית).

הרקע להיתר: כל האיסור בכיבוי הוא רק מדרבנן כי אין נורת ליבון (להט) וגם כיבוי קל מהדלקה ('מלאכה שאינה צריכה לגופה'). אמנם על-ידי הפסקת הצלצול כבה גם הצג, אבל גם כיבוי אינו נחשב איסור דאורייתא. בוודאי נוספת בו גם הקולא של 'לא איכפת ליה', משום שמטרת הפעולה היא הצלצול ולא הכיתוב על הצג.

6. כלאיים בגרמא / הרב ישראל רוזן

שאלה | האם ניתן להשתמש במכשיר ה'שמיטון', המיועד לזריעה ב'גרמא' בשמיטה, גם לזריעת כלאיים של תערובות צמחים?

תשובה | זו שאלה מעניינת שלא חשבנו אודותיה עד כה. מכל מקום, עמדתנו היא שאין היתר של 'גרמא' בכלאיים, משום שבכלאיים האיסור הוא לא רק בעצם הפעולה אלא בעיקר בתוצאה. יתר על כן, יש חיוב לעקור כלאיים גם למי שלא זרע אותם, ולכאורה כל שכן שאין לזרוע בדרך עקיפין כמו במכשיר 'גרמא'.²⁷ שיטת ה'גרמא' נאמרה בעיקר במלאכות שבת, שבהן האיסור הוא על עצם הפעולה של האדם הפועל ('מלאכת מחשבת אסרה תורה') ולא דווקא על התוצאה. לכן, אם האדם לא עשה מעשה אלא גרם בעקיפין - אין זו מלאכה. ההיתר של מכון 'צומת' לזרוע בשמיטה ב'גרמא' ('שמיטון') איננו מוסכם על כל הדעות, והוא תקף רק לפי השיטה שאיסור עבודת הקרקע בשמיטה הוא על פעולת האדם ולא על התוצאה - שהאדמה לא תיעבד. כל היתר ה'גרמא' בשמיטה הוא אך ורק (!) לאחר היתר המכירה, שלכאורה מפקיע את כל איסור השמיטה. אך מכיוון שבמלאכות דאורייתא יש מקום לחשוש יותר (חרישה וזריעה) - יש דרישה של הרבנות לחרוש ולזרוע רק על ידי נכרי, וה'גרמא' בצירוף היתר המכירה הותר על ידי רבנים חשובים בתור תחליף לנכרי. ההיתר הזה איננו תקף לכלאיים, לחלוטין!

מכון שלזינגר

7. החייאה לחולה סופני / הרב ד"ר מרדכי הלפרין

שאלה | אישה חולה במחלה סופנית עקב גידול מוחי אלים הייתה בתרדמת במצב כמעט סטטי, פרט לחום גופה שעלה וירד לסירוגין. בזמן מסוים היא הפסיקה לנשום

27. הערת עורך, י"פ: אך הרמב"ם כתב בהל' כלאים פ"א ה"ג: 'ומותר לומר לנכרי לזרוע לו כלאי זרעים'. וע"ע במה שכתב הרב קוק זצ"ל, חוקות הארץ א, עמ' 52-54, שלדעת הרמב"ם איסור הקיום הוא נגזרת של איסור הזריעה, וכשנזרע בהיתר אין איסור קיום (עכ"פ מדאורייתא); וע"י באנציקלופדיה תלמודית כט, עמ' תקטו, הערות 265-267, שיש מחלוקת הפוסקים אם זריעת כלאיים בגרמא אסורה מדאורייתא או רק מדרבנן.

עצמאית והחלו לעשות לה החייאה, בהוראת פוסק מובהק, עד שחזר הדופק למשך זמן רב. כחמישים דקות לאחר מכן אירע המוות המוחי, וכעשרים וחמש דקות לאחר מכן קבעו אנשי מד"א את פטירתה הסופית.

נשמת אברהם²⁸ האריך להביא את דעות הפוסקים בעניין הארכת חייו של חולה סופני וגוסס. הוא מסכם²⁹ שצריך ארבעה תנאים כדי להחליט למנוע החייאה מהחולה: א) אין טיפול למחלתו והוא במצב סופני שלה. ב) החולה סובל קשה פיזית או נפשית, על אף הטיפול (בסבלו). ג) כל טיפול שאפשר לעשות רק יאריך את החיי שעה שלו וגם יסיף (לסבלו). ד) פסק הלכה מפוסק מובהק.

לפי דעת הגרי"ש אלישיב שהובאה ב'נשמת אברהם'³⁰ נראה שבנידון דידן ודאי צריך היה לעשות החייאה. שכן דעתו שהובאה שם היא שכאשר אין החולה סובל מייסורים קשים צריך לעשות ככל האפשר כדי להאריך חייו,³¹ כולל החייאה, ואפילו אם מצבו מוגדר מוות מוחי. האם אכן כך הוא?

תשובה | השאלה נשאלה על חולה סופנית שהיה ברור כי מדובר בשעות האחרונות של חייה. נסכם כמה עובדות בנוגע לשאלת הייסורים שיש בהחייאה, ואחר כך נביא את דברי הפוסקים בסוגיה.

א. עובדות

המרכיב החשוב ביותר בפעולת ההחייאה שעושים אנשי מד"א ואנשי הצלה הוא העיסוי המסיבי של כל החזה, כדי ללחוץ על הלב **שכבר הפסיק לפעום**, ולדחוף בכך את הדם לאברי הגוף. זו פעולה כואבת מאוד, ואם היא נעשית כראוי, לעתים קרובות מאוד היא שוברת חלק מצלעות החזה של המטופל. מדובר בייסורים קשים מאוד בזמן הפעולה (אם היא מצליחה), וכן כמה ימים אחריה.

ב. פסקים

פסק הגר"ז אויערבאך זצ"ל:

הובא ב'נשמת אברהם' (תשס"ז, חלק יו"ד, סימן שלט, ס"ק ד, 2, א1):

[ל]כן חולה שמצבו ודאי מיואש, שהפסיק לנשום או שלבו הפסיק לפעום, אין כל חיוב לנסות להחיותו או להאריך את חיי השעה שלו, כגון ע"י עיסוי לב או הנשמה מלאכותית, אם פעולות ההחייאה יוסיפו יסורים על יסוריו. (וראה גם בשו"ת אג"מ יו"ד ח"ב סי' קעו(ו)(ד, ענף ג) וכן במאמרו במוריה אלול תשד"מ עמ' נב ובשו"ת ציץ אליעזר ח"ג סי' פט אות יא).

פסק הגרי"ש אלישיב זצ"ל:

28. נשמת אברהם, יו"ד שלט.

29. שם, עמ' תצא.

30. שם, עמ' תפז.

31. ראה מאמר ד"ר סודי נמיר, אסיא ס"ג-ס"ד.

רופאים יראי שמים שאלו על כך את הגרי"ש אלישיב. הם הסבירו לו את העובדות ושאלוהו אם לבצע החייאה במקרים כאלה. הגרי"ש ענה להם: 'בשביל מה? עד כאן לשונו, והורה שלא לבצע החייאה. הרב בעל ה'נשמת אברהם' אמר לי, כי בדיוק במילים אלה ענה לו הגרי"ש אלישיב זצ"ל כמה פעמים במקרים דומים, והורה להימנע מהחייאה. עיין בגמרא (גיטין ע"א) לגבי מאן דבלע זיבורא או דמחו ליה בלונכי פרסאי, שיש להאריך מעט את חייו רק כי אולי יוכל להספיק לצוות את ביתו.

הערה: עדויות בשם הגרי"ש אלישיב מחייבות אימות מדויק, הכולל את הנתונים והעובדות המדויקים שנמסרו לו על ידי השואל. בלא מסירה מלאה של הנתונים הללו, אסור ללמוד דבר מהשמועות בשמו.

פסק הגר"מ פיינשטיין זצ"ל:

בשו"ת אגרות משה (יו"ד ח"ב סי' קעד, ענף ג) נכתב:

...אלא ודאי דאסור לעשות אמצעים להאריך חיי שעה באופן שיהיה ביסורים, וסתם עכוב יציאת הנפש בגוסס הוא ביסורים כדמובא בבית לחם יהודה על גליון הש"ע בשם ספר חסידים בטעם שאוסר לצעוק עיין שם. וכן כתב לאסור הרב אליעזר וולדנברג בשו"ת 'ציץ אליעזר'.³²

מסקנה

לא הייתה שום חובה לעשות את החייאה, ואפילו אסור היה לעשותה. לגבי הוראת הפוסק מורה ההוראה: מאחר ופוסק זה הוא תלמיד חכם מובהק מגדולי הפוסקים, אינני מאמין כי הורה לבצע החייאה המלווה בייסורים בכהאי גוונא, אלא אם כן לא היו לפניו כל העובדות, ו'ה' הטוב יכפר בעד'.

הערה

בשאלה הוזכרה קביעת מוות מוחי. חשוב להדגיש כי לא ניתן לקבוע כך מוות מוחי, לא על פי החוק ולא על פי הפוסקים המכירים במוות מוחי, אך אכמ"ל.³³

8. שימוש לצורכי מחקר בשאריות עור שנותרו לאחר ניתוח (הרב ד"ר מרדכי הלפרין)

שאלה | האם מותר להשתמש לצורכי מחקר בשאריות עור בטן שנותרו לאחר ניתוחי קיצור קיבה או מתיחות בטן? מדובר בחתיכות עור שעתידות להיזרק, ואין חשש שיסירו עור רב יותר לצורך המחקר (אין קשר בין המחקר לבין הניתוחים שמהם לוקחים את השאריות).

תשובה | מבחינת ההלכה, אין מניעה להשתמש בשאריות עור שאינן נצרכות לחולה, ואין לו אפשרות לעשות בהם שימוש כלשהו. לכן מותר להשתמש בהן לצורכי מחקר שלא

32. ציץ אליעזר, חי"ג, סי' פט, אות יא.

33. על שיטות הפוסקים בקביעת מוות מוחי ראה בספר 'רפואה מציאות והלכה - ולשון חכמים מרפא', (מכון שזלינגר ירושלים תשע"ב) סי' יג; ופירוט רחב בספר 'קביעת רגע המוות' (מכון שזלינגר תשס"ח).

יפגע בחולה בשום אופן. מבחינת החוק, הנושא מורכב יותר, וצריך לקבל רשות מפורשת מהחולה.

הערה

אם תשתנה המציאות, וחולים יוכלו למכור את שאריות הרקמות שהוצאו מהם, אזי המכירה תחשב שימוש אפשרי, ויהיה אסור גם מבחינה הלכתית להשתמש בהן בלא אישור מפורש של המנותח.

9. תפילות וברכות לבעלי סטומה / הרב אשר שקאני

שאלה | איך בעלי סטומה צריכים להתנהג בתפילות ובברכות?

תשובה | תפילה - מותר להתפלל עם סטומה. זאת מכיוון שבזמננו אין צואה על בשרו כלל, שהרי המעי עצמו בולט מעט לתוך המכל, ואין שום ריח רע. אם כן אין שום פקפוק בהיתר להתפלל וללמוד ולברך ברכות. אמנם מומלץ לרוקן את השקית קודם לכן.³⁴ ברכת 'אשר יצר' - חולה עם קולוסטומיה יש לו בדרך כלל יציאה עד שלוש יציאות ביום, ויברך 'אשר יצר' אחרי כל יציאה. אמנם חולה עם איליאוסטומיה שיוצא ממנו נוזל צואתי כל הזמן, יברך 'אשר יצר' פעם אחת כל בוקר בברכות השחר, ויכוון להוציא את כל היום.³⁵ אכן בהטלת שתן בשירותים יש לברך בכל פעם, וטוב לכוון בברכת 'אשר יצר' אחרי השירותים גם על הצואה.³⁶

10. צאצא אחד של כמה אבות / הרב ד"ר מרדכי הלפרין

שאלה | האם תיתכן מציאות שצאצא אחד יהיה בן של כמה אבות? השאלה מתבססת על דברי התוספות (נדה מב ע"ב). הוא חולק על רש"י שם, וסובר כי גליית הפלשתי היא צאצא משותף של מאה אבות.

תשובה | המציאות הפשוטה היא כהבנת רש"י שם, ולא כהבנת התוספות. כעין זה כתב ה'חתם סופר' (שו"ת, יו"ד סי' קסז ד"ה האמת): '...אבל אחר בקשת המחילה מרבתינו הקדושים', ודבריו נדונו בספר 'רפואה מציאות והלכה - ולשון חכמים מרפא' (מכון שלזינגר, ירושלים תשע"ב) בסי' לח. בדרך כלל אחרי חדירת זרעון ראשון לתוך הביצית נחסמת האפשרות לחדירת זרעונים נוספים. אמנם יש מקרים שבהם מנגנון החסימה הזה לא פעל כראוי, ואז מצליחים לחדור לביצית כמה זרעונים. אולם במקרה כזה אף פעם לא ייווצר עובר חי, מעין מה שכבר למדונו חז"ל ש'כל יתר כחסר דמי'. לכן כשיש יותר מזרע אחד בתוך הביצית, לא יכול להיווצר עובר בר קיימא.

בתרגום לשפת הרפואה: בתא תקין - ביצית מופרית שממנה יכול להתפתח עובר, יכולים להיות ארבעים ושישה כרומוזומים במצב התקין (או ארבעים וחמישה או ארבעים

34. מנחת יצחק, ח"י סי' ת; שם, ח"ו סי' יא-יב; ספר הליכות שלמה, פ"כ אות יד; שו"ת שבט הלוי, ח"ג סי' יז; שו"ת ציץ אליעזר, ח"ט סי' ו; הובאו בספר פסקי תשובות, סי' עו אות ט.

35. ראה נשמת אברהם (תשס"ז) כרך א', או"ח סי' עו ס"ק ט (1).

36. הערת עורך: י"פ. ראה עוד אמונת עתיך 105, עמ' 21-23.

ושבעה כרומוזומים במקרה של תקלה). בחדירת שני תאי זרע לתא ביצית, נמצאים בביצית **שישים ותשעה כרומוזומים**, מצב שאינו מאפשר חיות כלל. בחדירה של יותר משני זרעונים, כל זרעון מוסיף עוד עשרים ושלושה כרומוזומים לביצית המופרית, וכאמור מצב זה אינו מאפשר חיות.

11. טבילה בשבת / הרב עומר שפס

שאלה | השבת חל ליל טבילתי. אני רגילה תמיד להתאפר לכבוד שבת, ואנו נמצאים השבת בנופש עם משפחתו של בעלי. אני חוששת מאוד שאם אבוא לסעודת השבת ללא איפור, כולם ישימו לב לכך שאינני מאופרת וישאלוני על כך. אם לא אמצא פתרון לכך, איאלץ לדחות את הטבילה למוצאי שבת. מה באפשרותי לעשות?

תשובה | יש חשיבות בהשתדלות שלא לדחות את הטבילה אפילו בלילה אחד.³⁷ עקב חשיבות זו התירו לטבול גם בליל שבת, אף על פי שטבילה בשבת מעוררת כמה וכמה שאלות הלכתיות.³⁸ לכן רצוי מאוד לחשוב על פתרונות שיאפשרו את הטבילה בזמנה. הפתרון המומלץ ביותר הוא לנסות ולתאם עם הבלנית המקומית אפשרות של פתיחת המקווה לאחר סעודת ליל שבת. כך ניתן להתאפר לפני שבת באיפור שקל להורידו. לאחר הסעודה יש להסיר את שאריות האיפור מהפנים, ולאחר מכן לטבול. כמובן שאת כל ההכנות לטבילה יש לעשות לפני שבת. יש שנהגו במצב כזה לא לאכול בשר בסעודה, מכיוון שהוא נדבק בין השיניים.³⁹ אך יש שהקלו בבשר לכבוד סעודת ליל שבת או לכל הפחות בעוף, ותצחצח האישה את שיניה היטב במברשת שיניים עם מי פה (לא משחה), לאחר הסעודה לפני הטבילה (בתנאי שעצם הצחצוח אינו גורם בהכרח לירידת דם).

12. איפור בשבת / הרב עומר שפס

שאלה | האם אין אפשרות להתאפר בשבת, לפחות באופן חלקי?

תשובה | באיפור רגיל בשבת יש איסור צביעה מדרבנן.⁴⁰ ועוד, בחומרי האיפור המכילים משחה יש גם איסור של 'ממרח'. לגבי שימוש בשבת באבקות איפור שאינן מכילות משחה ואינן נדבקות היטב לפנים נחלקו הפוסקים: יש שהתירו,⁴¹ יש שאסרו,⁴² ויש

37. שו"ע, יו"ד סי' קצז סע' ב.

38. רמ"א שם.

39. ראה שו"ת חשב האפוד, סי' קלח.

40. ראה שו"ע, או"ח סי' שג סע' כה.

41. שו"ת משפטי עוזיאל, ח"ח סי' לה; שו"ת אגרות משה, או"ח ח"א סי' קיד וח"ה סי' כז; שו"ת יביע אומר, ח"ו או"ח סי' לז ועוד.

42. הגרש"ז אויערבאך, מובא בשמירת שבת כהלכתה, פי"ד סעי' סה ועוד.

שאסרו איפור באבקה צבעונית והתירו רק באבקה לבנה.⁴³ גם הפוסקים המתירים התנו את ההיתר בכך שאין מעורבת משחה באבקה, ובמרבית הפודרות שמשווקות היום יש גם משחה. למעשה, בשנים האחרונות כמה חברות התחילו לשווק בארץ אבקות איפור עם הכשרים לשימוש בשבת. ודאי שהרוצה לסמוך על דעת המתירים ולהשתמש בשבת באבקות הללו יכולה לעשות כן. כשמדובר בשאלה של טבילה, חלק מהפוסקים האוסרים הסכימו אף הם להתיר שימוש באבקות אלו, כדי שהאישה לא תדחה את טבילתה.

לכן את יכולה להשיג איפור מיוחד לשבת עם חותמת כשרות (שהימצאותה מוכיחה שאכן מדובר באבקה בלבד) ולהשתמש בו אחרי טבילה. חשוב להקפיד על התנאים הבאים:

א. אין לערבב באבקה שום חומר מדבק - כגון משחה או קרם, ואין לשים חומרים אלו על הפנים קודם נתינת האבקה. וכן חובה להסיר שאריות איפור וחומרים שהיו על הפנים מלפני שבת.

ב. יש לייחד מברשת נפרדת לאיפור זה - מחשש שאריות איפור אסור, וכן 'עובדין דחול'.
ג. אין לפזר את האבקה בעזרת צמר גפן או ספוגית - מחשש איסור צביעתם.

ד. אין ליצור גוון חדש על ידי ערבוב אבקות בכלי.

ה. יש מחמירים שלא להשתמש אף באבקות איפור כשמדובר באיפור ששמים על הפנים בצורה מדויקת, כגון איילינר, וכן בשפתון אבקתי (אך יש מקילים גם בזה).

13. טבילה עם איפור / הרב עומר שפס

שאלה | מדוע אסור להתאפר לפני שבת ולטבול עם האיפור, הרי אני מעוניינת בו ועל כן הוא איננו נחשב חציצה?

תשובה | אכן, דבר שמטרתו לנוי אינו נחשב חציצה. נפסק להלכה שצבע שצובעות הנשים על פניהן איננו חוצץ.⁴⁴ למרות זאת עדיין יש בעיה לטבול עם איפור, משתי סיבות: האחת היא שהרמ"א⁴⁵ פסק שלכתחילה אין לטבול כלל עם דברים על הגוף, גם כאלו שאינם נחשבים חציצה. השנייה היא שיש סוברים שהצבע איננו חוצץ כי אין בו ממשות, ואילו באיפור של ימינו, בדרך כלל יש ממשות.⁴⁶ בכל אופן, כתב לנו הגר"ד ליאור שבשעת הדחק כשאין אפשרות אחרת, ניתן לסמוך על הטעם שדבר של נוי אינו חוצץ ולטבול עם איפור, ובתנאי שמדובר באיפור עמיד שאיננו יורד במים (כשהאיפור יורד בחלקו במים, שוב אין כאן נוי, שהרי בדרך כלל מקפידים להסיר איפור חלקי). חשוב לציין שגם אם מדובר באיפור הנחשב איפור עמיד, אישה שאיננה רגילה להתאפר בו צריכה לקבל הדרכה מקצועית ממאפרת, כדי שתתאפר באופן שהוא אכן יהיה עמיד, ולא ירד בחלקו בטבילה.

43. הגר"מ אליהו, בשו"ת מאמר מרדכי, ח"ד סי' נא; שו"ת שבט הלוי, ח"ו סי' לג.

44. שו"ע, יו"ד סי' קצח סעי' יז.

45. רמ"א לשו"ע, שם סעי' א.

46. ראה סיכום בערוך השלחן, יו"ד סי' קצח סעי' מג.

14. איפור לאחר טבילה בערב שבת / הרב עומר שפס

שאלה | מדוע אינני יכולה לטבול ביום שישי לפני כניסת השבת? כך אוכל להתאפר אחרי הטבילה לפני כניסת השבת.

תשובה | אסור לטבול ביום השביעי של שבעת הנקיים לפני הלילה,⁴⁷ ואם האישה טבלה לפני הלילה, יש שפסקו שלא עלתה הטבילה ועליה לטבול שוב.⁴⁸ כשאין שום אפשרות לטבילה בלילה ואי הטבילה ביום תביא לאיחור הטבילה, נחלקו הפוסקים אם ניתן להתיר טבילה ביום: יש אוסרים, יש מתירים ויש שמתירים רק אם עיכוב הטבילה יגרום לדחייתה בכמה ימים.⁴⁹ גם המתירים התנו את ההיתר בכך שהאישה לא תפגוש את בעלה אחרי הטבילה עד הלילה. למעשה, בדרך כלל ניתן לפתור את הבעיות באחת מן הדרכים המובאות בתשובות הקודמות ואין לטבול ביום, שכן כאמור זהו פתרון בעייתי מאוד. אם אכן לא נמצא שום פתרון אחר, יש להתייעץ עם רב פוסק לביורו כל הפרטים בעניין.

15. ביטול הזמנת מוהל לברית מילה / הרב יעקב הילדסהיים

שאלה | משפחה סיכמה עם מוהל שימול את בנם, ובעקבות הסיכום הוא דחה הזמנה לברית אחרת שהייתה מתוכננת לאותה שעה. בסופו של דבר ביטלה המשפחה את ההזמנה, ולמעשה הוא הפסיד שתי בריתות. המשפחה רוצה לפצות את המוהל על עגמת הנפש וההפסד שנגרמו לו. השאלה היא האם ניתן לפצות על אובדן מצוות אלו, והאם ניתן להעריך זאת בכסף? ועוד, האם עדיף למוהל לקבל פיצוי, או שעדיף לו להסתפק בנאמר בדברי חז"ל (ברכות ו ע"א): 'חשב אדם לעשות מצוה ונאנס ולא עשה - מעלה עליו הכתוב כאילו עשה'?

תשובה | בניסוח השאלה לא ברור האם רצון המשפחה לפצות את המוהל הוא על הפסד קיום המצוות או על ההפסד הכספי. גם יש לברר מה הייתה כוונתו של המזמין: האם הוא התכוון לקחת את המוהל בתור פועל, על כל המשמעויות ההלכתיות של הגדרה זו, או שהוא התכוון לזכות אותו במצווה. גם אם הוא התכוון לזכות אותו במצווה, אין זה סותר נתינת סכום כסף ראוי ומכובד למוהל, כפי שנראה לאב, וכמקובל (ועל זה המליצו המוהלים: 'מל ולא פרע [= אבי הבן] כאילו לא מל...'). מובן שאם הכוונה הייתה לזכותו במצווה, לא יכולה להיות למוהל כל תביעה ממונית נגד האב, כיוון שאין זה 'תשלום' אלא 'מתנה'.

47. שו"ע, יו"ד סי' קצז סע' ג.

48. ראה ש"ך, לשו"ע שם ס"ק יא.

49. ראה סיכום בספר פוע"ה, כרך א עמ' 197-198.

1. אם נראה בתשלום למוהל פיצוי על ההפסד הכספי שנגרם לו, כיוון שביטל הזמנה לברית אחרת בגלל ברית זו, הרי הדין מבואר בדיני פועלים; שם פוסק ה'שלחן ערוך' (חו"מ סי' שלג סעי' ב):

במה דברים אמורים שאין להם עליו אלא תרעומת בשלא הלכו, דוקא בשלא היו יכולים להשכיר עצמם אמש כששכרם בעל הבית זה; אבל אם היו נשכרים אמש, ועכשיו אינם נשכרים כלל, הרי זה כדבר האבוד להם, ונותן להם שכרם כפועל בטל.

כלומר לפי דברי ה'שלחן ערוך', פועל שעקב התקשרות מעסיק עמו נמנע להתקשר עם אחרים, וחזר בו המעסיק מן ההתקשרות - חייב מדינא דגרמי לשלם לפועל על עבודתו שנתבטלה, כ'פועל בטל'. שיעור התשלום ל'פועל בטל' הוא בדרך כלל כמחצית מן הסכום המקובל באותו מקום או באותה חברה. על פי הרבנות הראשית, התעריף המומלץ למוהל מוסמך (שאינו מומחה) הוא אלף ₪ לברית, ואם כן, יוצא שעל האב לשלם חמש מאות ₪. אולם לא ברור שהמלצה זו התקבלה בתור מנהג המדינה, ולכן צריך לברר אצל המזמינים אם כוונתם הייתה גם להזמנת פועל, ולא רק לקיום מצווה, ואם כן - על איזה סכום סיכמו עם המוהל. גם יש לדון בכך שלכאורה אין כאן הפסד למוהל אלא מניעת רווח, ובעניין זה הסיק ספר 'פתחי חושן'⁵⁰ שאין להוציא מהמוחזק.

2. אם התשלום הוא על הפסד המצווה שנגרם למוהל, הרי מצאנו פיצוי על לקיחת מצווה בשיעור של עשרה זהובים,⁵¹ שהוא סכום גבוה מאוד, ומחירו שווה לשמונים גרם זהב בערך. אך לענ"ד, כמדומה שבזמן הזה אין תביעות כספיות כאלו.

לסיכום, אם התביעה היא על אובדן שכרו של המוהל, אזי הוא יכול לתבוע חצי מהתשלום שהיו אמורים לשלם לו עבור ברית המילה. כל זה אם המזמינים ראו במוהל פועל. אך אם הם ראו בו עושה מצווה, אין באפשרותו לתבוע תביעה ממונית, כיוון שבזמן הזה לא נהגו לתבוע על איבוד ברכת המצוות. עם זאת, ראוי שיפצו את המוהל, וגם מותר לו לקבל מהם וימחל להם. זאת כדי שלא ייחשבו ל'מחוסרי אמנה' שאין רוח חכמים נוחה הימנם ויש אומרים שאף נקראים רשעים. אמנם מצד המוהל, אם הוא מסוגל למחול בלב שלם מבלי שתישאר אצלו כל הקפדה גם בלי פיצוי כספי, עדיף שיקיים 'כל המעביר על מידותיו...!'

16. מחירים שונים לקנייה במזומן ולקנייה באשראי / הרב שלמה אישון
שאלה | עסק נותן שירות או מוכר מוצרים יקרים, ומאפשר ללקוחותיו לשלם בשני אופנים: בכמה תשלומים, על פי מחיר X, או בתשלום חד פעמי במזומן, במחיר X-20% ('הנחת מזומן').

50. פתחי חושן, הלכות שכירות פרק י הערה י.

51. ע"י ש"ך, יו"ד סי' רס"א ס"ק א.

א. האם זה מותר על פי ההלכה? ב. האם יש הבדל בעניין זה בין נתינת שירות לבין מכירת מוצר? ג. האם יש הבדל לעניין ריבית בין אופני הגבייה השונים: כרטיס אשראי או המחאות וכדומה?

תשובה | יש להבחין בין קניית מוצר שהספקתו מיידית, לבין קבלת שירות או קניית מוצר שהספקתו היא לאחר זמן. אם מדובר במוצר שהספקתו מיידית, אין כל בעיה לשלם במזומן ולקבל את ההנחה. הבעיה עלולה להיות דווקא בתשלום בתשלומים, בלא לקבל את ההנחה. משום שהתשלומים הם בעצם הלוואה שהמוכר נותן לקונה, ויש אומרים שהמחיר הגבוה יותר שמשלם הקונה בתשלומים לעומת המחיר של תשלום במזומן - נחשב ריבית. **למעשה**, אם התשלומים נעשים באמצעות כרטיס אשראי של חברה החתומה על 'היתר עסקא', תהיה מותרת גם הקנייה בתשלומים. ואילו אם התשלומים נעשים באמצעות המחאות, יש להבחין בין מוצרים שרגילים לשלם עליהם בתשלומים, ואז יש מקום להתיר, לבין מוצרים שבדרך כלל אין משלמים עליהם בתשלומים, ואז אסור לשלם עליהם בהמחאות.⁵²

כל זה במוצרים שהספקתם מיידית. לעומת זאת, בקבלת שירות או בקניית מוצרים שהספקתם היא לאחר זמן, עלול להיות איסור דווקא בהנחת מזומן. זאת משום שהיא נחשבת כהלוואה שמלווה הקונה למוכר, ובתמורה הוא מקבל מוצר השווה יותר מהסכום ששילם. במצב כזה, ניתן להתיר את התשלום במזומן כאשר מדובר במוצר הנמצא כבר ברשותו של המוכר, אך גם זה, בתנאי שלא יפרסם מראש שני מחירים: מחיר בהנחה על מזומן ומחיר מלא בתשלומים. כל האמור הוא בהנחה שאין למוכר 'היתר עסקא'. אם המוכר יחתום על 'היתר עסקא', כי אז תהיה הקנייה במזומן מותרת.

17. האם יש בעיה מוסרית בהשקעות במניות / הרב שלמה אישון

שאלה | לפני שאני מתחיל להתעסק בתחום ההשקעות, ברצוני לשאול שאלה שנוגעת לפן המוסרי שבמסחר בבורסה. מחד גיסא, האדם שקונה מניה עושה זאת לרוב בגלל שהוא משער שהשווי של החברה תעלה בעתיד, והוא יוכל למכור את המניה עם רווח. מאידך גיסא, הוא מחליט למכור את המניה כאשר הוא משער שהחברה מיצתה את עצמה ושווייה לא יעלה עוד, או כאשר לדעתו החברה עומדת לקרוס. השאלה היא האם אין בעיה מוסרית בכך שאדם מוכר נכס למישהו כאשר לדעתו הנכס לא עתיד להניב רווחים, ולפעמים עלול גם להפסיד?

תשובה | בעיה מוסרית וגם בעיה הלכתית במכירת המניות יכולה להיות רק אם המוכר יודע נתונים מסוימים בנוגע לחברה, שהקונים אינם יכולים לדעת עליהם. במצב כזה, מכירת המניה בלא ליידע את הלקוח על בעיה שישנה עלולה להיחשב גנבת דעת או אונאה. אולם, אם כל הנתונים הידועים למוכר הם נתונים שגם הלקוח יכול לדעת, אין בעיה מוסרית במכירה. משום שאם הקונה רוצה, הוא יכול לברר את כל הנתונים

52. ראה מאמרנו, 'האם יש חשש ריבית בבחירה בין דביט לקרדיט בכרטיס חיוב', אמונת עתיך 106, עמ' 128-134.

הרלוונטיים. אם הקונה מחליט לרכוש את המניה בלא לברר, רק הוא האחראי לכך, ואין כל אחריות מוסרית על המוכר. זאת ועוד, לעתים המוכר והקונה יודעים את אותם נתונים בדיוק, אלא שהמוכר מנתח את הנתונים בדרך מסוימת, ומגיע למסקנה כי טוב לו יותר למכור; ואילו הקונה מנתח את אותם נתונים בדרך אחרת, ורואה במכירה השקעה כדאית. גם לעתים המכירה נעשית פשוט משום שהמוכר זקוק לכסף, ועל כן הוא מוכר, אף שהוא ידוע שמדובר בהשקעה טובה.

18. מסחר בשוק המט"ח (Forex) / הרב ארי דבנר

שאלה | האם יש בעיה הלכתית או מוסרית במסחר בשוק המט"ח (forex)?
תשובה | חובה עלינו להזהיר, שהמשקיע באתרי 'פורקס' בעצם עושה הימור המחופש להשקעה. כמו שיש 'היתר' להימור מסוים, כן יש היתר לזה, אבל איני מאמין שיש היתר להקים קזינו ולעבוד בשיווק ומכירות שם, אלא אם כן ברור מראש שהמטרה היא בידור ולא רווח. נוסף על כך, יש לדעת שמי שחושב שהוא יתפרנס או ישיג תשואה מכובדת ממסחר באתרי 'פורקס' חי באשליה גדולה. צריך רק לדבר עם אנשים שעבדו בעבר בחברות כאלו, והם יגידו את האמת המרה.

19. הורדת שירים מיוטיוב / הרב שלמה אישון

שאלה | האם אפשר להוריד שירים באיטרנט מאתר יוטיוב, והאם אין בכך משום הפרה של זכויות יוצרים?
תשובה | עקרונית, לאומן יש זכויות יוצרים על יצירתו, ולכן אסור להוריד אותה בלא רשותו. לגבי אתר יוטיוב, למיטב ידיעתי יש לאומן אפשרות לפנות ליוטיוב ולבקש שיחסמו את הגישה ליצירה שלו, אם הועלתה בלא רשותו. לכן אפשר להניח שאם הוא לא התנגד להעלאת יצירתו לאתר, הרי שהוא מסכים לכך. אולם ייתכן שמדובר ביצירה שהועלתה לאחרונה, והאומן עדיין אינו יודע על כך. לכן לענ"ד, אם מדובר בשירים שנמצאים כבר תקופה ארוכה באתר יוטיוב, מותר להוריד אותם. אולם אם מדובר בשירים הנמצאים תקופה קצרה, וייתכן שעדיין לא הייתה לאומן אפשרות לבקש לחסום את הגישה אליהם - אסור.⁵³

20. התקנת מזגן

שאלה | אני גרה בבניין משותף, בקומה שלוש מתוך ארבע קומות. השכן בדירה מתחת

53. ר' עמק המשפט, זכויות יוצרים, סי' לה אות רא, שעצם הכנסת היצירה לאתר בלי כל חסימת האפשרות להעתיק מראה שהיוצר מסכים להעתקה. ומה שכותב 'כל הזכויות שמורות', צריך לומר שכוונתו היא בעיקר שהמעתיק לא ימכור את היצירה ולא יעשה מסחר מזה, ושלא יפרסם את היצירה בשמו.

התקין מזגנים בביתו, ואחד המנועים מצוי על קיר הסלון שלי מבחוץ. בעת ההתקנה, אף על פי שלא הייתה דעתנו נוחה מהימצאות המזגן במקום הזה, ויתרנו לו, ואפשרנו לטכנאי להתקין את המנוע של המזגן מביתנו, על הקיר שלנו. אמנם מתברר שהדבר גורם לנו סבל רב, בגלל הרעש של המנוע, וגם כאשר המזגן אינו פועל, הוא מסתיר את הנוף. השכן מודע לכך ומוכן לפצות אותנו, אך איננו יודעים האם מותר לנו לקבל פיצוי, ואם כן מהו סכום הפיצוי שאנו צריכים לקבל ממנו.

תשובה | אם יש הסכמה מצדכם להשאיר את מנוע המזגן על קיר ביתכם והשכן מוכן לפצות אתכם על כך, כמובן מותר לכם לקבל פיצוי מהשכן, כפי שהוא מציע.

נוסיף בירור עקרוני לשאלה שהעלית, ומתוך כך יובהר גם המקרה שלכם. במשנה (בבא בתרא פ"ב מ"ג)⁵⁴ נאמר: 'חנות שבחצר יכול למחות בידו ולומר לו איני יכול לישון מקול הנכנסין ומקול היוצאין...'. מכאן עולה שרעש הוא נזק, ואסור לפתוח עסק הגורם לרעש. אמנם המשך המשנה מעיד על כך שלא תמיד אפשר למנוע רעש של עסק: 'אבל אינם יכולים למחות בידו ולומר לו אין אנו יכולים לישון מקול הפטיש'. נחלקו הראשונים בביאור ההיתר להרעיש בפטיש בתוך ביתו: יש שביארו⁵⁵ שההיתר הוא במקרה שבעל הפטיש החזיק בנזקו ולא מחו בידו, וכדעה זו פוסק ה'שוחן ערוך'⁵⁶. לשיטתו, אם השכן מוחה מיד, חובה להפסיק את הרעש. יש שחילקו⁵⁷ בין נזק של רעש בתוך ביתו, שבתוכו מותר לדפוק בפטיש, לבין נזק של רעש בחצר ('נכנסים ויוצאים'), וכך פוסק הרמ"א.⁵⁸ לפי זה, לדעת ה'שלחן ערוך' היה מקום לדון האם נזק של רעש של מזגן רגיל הוא נזק הדומה לקול הפטיש, שלכתחילה השכן יכול למחות כנגדו.⁵⁹ לכאורה במקרה המתואר, שהמזגן נתלה בקיר המשותף בחלק הצמוד לבית, הרי שאין חובה להסכים לכך, גם ללא קשר לרעש. אמנם במקרה זה, בעלת הדירה הניזוקה לא מיחתה במעשה המזיק ואף סייעה לו, על ידי פתיחת הבית למתקינים. אלא שה'שלחן ערוך'⁶⁰ מביא מחלוקת ממתי אדם מאבד את זכות המחאה שלו, במקרה ששכנו עושה פעולה שמזיקה לו או משתמש ברכוש שכנו. לדעת הרמב"ם, נוצרת חזקה לאלתר, ואילו 'תוספות' והרא"ש סוברים שיכול למחות עד שלוש שנים.

במקרה שהניזק סייע להתקנת הנזק, ה"ז"י⁶¹ סובר שלכל הדעות נוצרת חזקה לאלתר. הסמ"ע⁶² סובר שהמחלוקת בין הרמב"ם ל'תוספות' והרא"ש בעינה עומדת גם במקרה

54. בבא בתרא כ ע"ב; וכך נפסק בשו"ע, חו"מ סי' קנו סעי' ב.

55. רמב"ם, הל' שכנים פ"ו הי"ב.

56. שם.

57. תוספות, בבא בתרא כא ע"א ד"ה גרדי; וכן סוברים רמב"ן, רשב"א, בבא בתרא שם.

58. שם.

59. ראו פד"ר, ירושלים ח"ב עמ' קעג ואילך, שהסתפקו בזה; וראו שם, ח"י עמ' רטו, שמנהג המדינה להקל בשימוש מזגן שהוא שימוש רגיל בבית ואינו רעש חריג; ושגם הרמב"ם מודה שאין השכנים יכולים למחות על רעש מקובל.

60. שו"ע, חו"מ סי' קנד סעי' ז.

61. שם.

62. סמ"ע, לשו"ע שם ס"ק יא.

זה. להלכה, ה'שלחן ערוך'⁶³ פוסק כרמב"ם. וכן הכרעת הרמ"א⁶⁴ בעניין חזקת נזקים, ואילו בעניין חזקת תשמישים, יש מחלוקת מהי פסיקת הרמ"א⁶⁵. דעת הרבה פוסקים שאין להוציא מהמוחזק בתשמיש⁶⁶. בנידון דידן, היות ותפיסת המקום נעשתה בסיוע השואלת, נמצא שהשכן כלל אינו חייב להרחיק את הנזק. אך במקרה זה עדיין יש לדון שמא הרעש של המזגן כאשר הוא בסמוך כל כך לחלון כבר אינו בגדר שימוש הרגיל אלא נזק גדול במיוחד. ועל כן אפילו אם הייתה מחילה מלכתחילה, אין היא מועילה, והניזוק יכול לחזור בו ממחילתו. כך כותב ה'שלחן ערוך'⁶⁷ שישנם נזקים מיוחדים שלעולם אין בהם מחילה, משום שיכול הניזק לומר 'גם כשמחלתי לך על הנזק, לא שיערתי שהוא כל כך יפריע לי ולכן לא מחיתי'. ב'שלחן ערוך' נפסק שאם נעשה מעשה קניין על כך, אין חזרה ממנו. בספר 'פתחי חושן'⁶⁸ מדויק שדווקא כשעשו מעשה קניין אין אפשרות חזרה, אבל אם רק סייע ביד שכנו, יכול לחזור בו ולמחות אפילו לאחר זמן. **למסקנה**, ייתכן שאם הרעש חריג במיוחד, השואלת צודקת בטענתה ויכולה לדרוש מהמזיק לסלק נזקו, היות ומדובר בנזק חריג שלא מועילה כלפיו מחילה. אלא שמכיוון שהצדדים הגיעו לפשרה שהשכן ישלם פיצוי וישאיר את נזקו, היא יכולה לקבוע את כמות הפיצויים שהיא רוצה לקבל תמורת הישארות הנזק. לצורך הערכת התשלום, אפשר להציע לשום את ירידת ערך הבית בעקבות התקנת המזגן.

21. נזקי שכירות דירה

שאלה | רציתי לשאול האם אני חייב לשלם למשכיר של הדירה שלי על תיקון חלון שהתנפץ מהרוח, והאם אני חייב לשלם לו על שלבים של תריס שנפלו כנראה מהרוח. הנזקים אולי קרו קצת באשמתנו, משום שהשארנו את החלון פתוח, והוא היה נטרק מהרוחות, ואולי נחלש על ידי זה.

תשובה | יחסי שוכר - משכיר נבחנים לאור ההלכה ולאור המנהג הרווח. לפי ההלכה - נחלקו הראשונים במקרה שיש תקלות בבית השכור תוך כדי תקופת השכירות, האם יש חובה על המשכיר לתקן. הריטב"א⁶⁹ כותב שאינו חייב לתקן, והרמ"א⁷⁰ מביא את דעתו להלכה. אך דעת רוב הראשונים שהמשכיר חייב לתקן⁷¹, וכך פוסק ה'שלחן ערוך'⁷², והרמ"א אינו חולק על כך⁷³, וכן הכרעת האחרונים⁷⁴.

63. שו"ע, חו"מ סי' קנג סעי' טז.

64. רמ"א, חו"מ סי' קנה סעי' לה.

65. ראו סיכום הדעות במשפטי חושן, סי' קנג ס"ק טז.

66. שם.

67. שו"ע, חו"מ סי' קנה סעי' לו.

68. פתחי חושן, הל' נזיקין פרק יג הערה נה.

69. ריטב"א, בבא מציעא קג ע"א בשם רבו הובא בנימוקי יוסף, על אתר.

70. רמ"א, חו"מ סי' שיד סעי' א.

71. רמב"ן, ב"מ שם; מאירי, ב"מ שם; שו"ת הרא"ש, כלל לה סי' ו.

72. שו"ע, חו"מ סי' שיב סעי' יז.

73. ראו קצות החושן, סי' שיד ס"ק א, שתמה על שיטת הרמ"א שסותר את עצמו.

לפי המנהג הרווח - למעשה, בנושאים מעין אלו כמו בהרבה מדיני ממונות, הדין הוא שהולכים אחר המנהג.⁷⁵ המנהג המקובל הוא שכל הוצאה כספית שנועדה לשמר את הדירה או לתחזק אותה מוטלת על המשכיר, אם הנזק נגרם מבלאי טבעי; וזאת בתנאי שהתיקון הנצרך הוא בגדר 'מעשה אומן', כלומר נדרש איש מקצוע כדי לתקן את הנזק. לעומת זאת, אם הנזק נגרם מחמת מעשיו של השוכר, הרי שחובת התשלום חלה עליו. ואף אם הנזק לא נגרם ישירות על ידי השוכר אך נגרם בעקיפין משימוש שלא כמקובל, חובת התשלום חלה על השוכר. לכן במקרה הנידון, הדין תלוי בשאלה מאיזו סיבה נגרמו הנזקים לחלון ולתריסים (שהתיקון של שניהם נחשב 'מעשה אומן'). אם הנזק נגרם משימוש רגיל ולא חריג, אזי חובת התשלום חלה על המשכיר. אולם אם הנזק נגרם משימוש חריג, אזי החובה חלה על השוכר.

יש לציין שבמקרים רבים מצוין בחוזה על מי מוטלת האחריות לתקן נזקים שאירעו בתקופת השכירות, ואם אכן גם בחוזה שלכם ישנו סעיף כזה, הולכים אחר לשון החוזה.

22. הצגת חשבונית לטובת החזר הוצאות

שאלה | במקום העבודה שבו אני עובד, יש נוהל שלפיו כל עובד שעבד מעל תשע שעות ביום, זכאי לרכוש לעצמו ארוחה בשווי של עד ארבעים וארבעה שקלים על חשבון המעביד. (יש הפסקה באמצע היום לצורך קניית האוכל ואכילתו). אני הרגלתי את עצמי לא לאכול באמצע היום ובוודאי שלא באמצע העבודה, וגם איני קונה בסכום של ארבעים וארבעה שקלים לארוחה. לכן קיבלתי אישור לרכוש מצרכים במרכול לצורך אכילה (בלבד), ואותם אני יכול לקחת בסוף היום הביתה. לאחרונה, נוכחתי לראות שאני מבזבז זמן יקר בחיפוש מצרכים שיתאימו לצרכי ולסכום שלו אני זכאי. נוסף על כך קשה לי לסחוב את המוצרים הביתה. שאלתי היא האם מותר לי לפנות לחנות לממכר אוכל שתנפיק לי חשבונית קיימת של לקוח שוויתר על החשבונית שלו, על הסכום המדובר, כדי שאוכל להציגה במקום העבודה ולקבל החזר עבור הוצאות האוכל של אותו היום; ובזמני החופשי ארכוש לעצמי אוכל, בלי צורך להקפיד על הסכום בחשבונית. למותר לציין, שעצם משך העבודה היומית (תשע שעות ומעלה) מזכה אותי בהוצאות האוכל, אלא שאני נדרש להציג חשבונית עבור הוצאה זו. אין זה דומה למקרה שחלילה אציג חשבונית עבור הוצאה שאינה נצרכת, כגון: נסיעה באוטובוס שלא לצורך וכדומה.

תשובה | בעבר הרחבנו בדין 'הוצאות נסיעה', על בסיס פסקיו של הרב זלמן נחמיה גולדברג שליט"א,⁷⁶ וקבענו שמדובר בהטבת שכר שניתנת אף אם לא הייתה הוצאה בפועל; וזאת בתנאי שאין חוזה הקובע במפורש אחרת. אלא שבמקרה דנן, קשה לקבוע

74. ערוך השולחן, חו"מ סי' שיד סעי' ג-ד, ע"ש שאף על פי שהשו"ע הזכיר שחובת התיקון היא במקרה שמסוכן לדור בבית, לדעתו המשכיר חייב בכל תיקון. ועי' בספר עמק המשפט, דיני שכירות בתים סי' לה-לו.

75. רמב"ם, הל' שכירות פ"ו ה"א; רמ"א, חו"מ סי' שיד סעי' ב.

76. תחומין יט, עמ' 271 ואילך, וראה שו"ת משפטי ארץ, ח"א עמ' 90 ואילך.

האם אכן מדובר בהטבת שכר או שמא בהחזר הוצאות בלבד, ולכאורה ההקפדה על קניית מוצרי אוכל דווקא, מעידה על רצון החברה לתגמל את העובד בדבר שיועיל לחברה. ייתכן שלתפישתם, עובד שאוכל לשובע נפשו גם עובד טוב יותר. על כן נראה שאין לשנות מנוהל החברה, אלא אם כן תינתן לך רשות מפורשת מהאחראים עליך.

23. הלוואה ממי שלוה כסף מהבנק

שאלה | אבי לקח משכנתא מהבנק על סך שלוש מאות אלף ₪ בריבית של 1%. הוא מעונין להחזיר לבנק מאה אלף ₪ כדי להקטין את המשכנתא. ביקשתי ממנו שיעביר לי מאה אלף השקלים, ואני אשלם לו בכל חודש את התשלומים השוטפים כדי שיכסו לו את המשכנתא. אבי טען שיש בעיה בכך, משום שללוות מהבנק עם ריבית - מותר לו, היות ויש להם 'היתר עסקא', אך לתת לי את הכסף - זו בעיה, היות ויוצא שהוא מלווה לי בריבית. טענתי הייתה שאולי ניתן לראות זאת כך שאני למעשה מעין 'צינור' לכסף. האם מותר לי לקחת ממנו את מאה אלף השקלים?

תשובה | אדם שלוקח כסף שניתן לחברו ב'היתר עסקא', ולא היה זקוק לו, כדי להחזיר את הכסף באותם תנאים, חייב לעשות 'היתר עסקא' עם חברו.⁷⁷ על כן עליך לעשות 'היתר עסקא' עם אביך, ועל גובה דמי ההתפשרות להיות כגובה הריבית שאותה הוא נדרש לשלם.

24. חשד בפועל

שאלה | הייתי באיטליז וקניתי בשר בשלושת אלפים ₪, והמוכר עשה לי הנחה של ארבע מאות ₪. יש לי ספק אם הוא עשה את זה ברשות בעל החנות או שמא עשה זאת כדי לגמול לי על כך שקניתי לו קופסת שוקולדים כשראיתי אותו עיף. האם עלי להחזיר את הכסף?

תשובה | לכל אדם יש חזקת כשרות, על כן בדרך כלל אין לחשוש שהפועל עושה שלא כדין בסחורתו של בעל הבית, ובפרט בדבר שאין לו רווח ממנו. וכך אמרו חז"ל:⁷⁸ 'אין אדם חוטא ולא לו', אלא אם כן יש סימנים ניכרים לרמאות. אם קיבלת הנחה על קנייה גדולה, מסתבר שוודאי יש לפועל סמכות לעשות זאת, ואין עליך אחריות לוודא שכל הנחה שקיבלת היא ברשות בעל הבית. ב'שלחן ערוך'⁷⁹ יש דוגמאות שונות לסימנים שבהימצאותם עולה חשש של גנבה, שאז יש איסור לקנות מהגנב. וכמוכן בדורנו יש סימנים אחרים שבהימצאותם יש לחשוש, התלויים במציאות המשתנה. על כן אם לא ראית סימנים כאלו, אין לך סיבה לחשוש.

25. תביעת ביטוח בדין אזרחי

שאלה | לפני כשנתיים עברתי תאונת דרכים. עורך הדין המטפל בתיק הגיע לפשרה עם

77. ברית יהודה, פ"ו סעי' כא.

78. בבא מציעא ה"ב

79. שו"ע, חו"מ סי' שנח.

חברת הביטוח. אך הוא המליץ לי לתבוע את חברת הביטוח, כי סכום הפשרה קטן לדעתו. א. האם מותר לתבוע בנושא כזה בבית דין אזרחי? ב. אם אסור, מהם ההליכים לתביעה בדין תורה. ג. מה עושים אם חברת הביטוח תתנגד לדין תורה?
תשובה | מותר לתבוע את חברת הביטוח בבית משפט, שכן על דעת כך הם משלמים את הביטוח; ובוודאי לא יסכימו ללכת לדין תורה אלא רק לבוררות של בית משפט.⁸⁰ אמנם הרב וויס כותב שבדורנו, שרבו המתפרצים, ראוי לפנות לבית דין לבקש היתר להליכה לערכאות, ובית הדין צריך להתיר. אך נראה שהדבר תלוי במקום ובזמן, ולמעשה לא נהגו לבקש היתר בתביעת חברת ביטוח, שכל עניינה מתבררים אך ורק בבית משפט.

26. החלטת וועד בית לגבי מעלית שבת / הרב אריאל בראלי

שאלה | בבניין חדש מתגוררים עשרה דיירים, ויש בו מעלית שבת. הבניין יועד מראש לשומרי שבת, אך זה לא היה תנאי מחייב. באספת תושבים הוחלט שמטעמי חיסכון, מעלית השבת תפסיק את פעולתה מחצות הלילה ועד הבוקר. הדייר בקומה העליונה לא השתתף באספה, ורצונו שהמעלית תפעל כל השבת, כי ילדיו חוזרים מבילויים לביתם בשעות מאוחרות. האם הוא יכול לכפות את רצונו על שאר הדיירים?
תשובה | השטח הציבורי בבניין שייך לכלל הדיירים, והם צריכים לפעול בו על פי דיני שותפים. הרא"ש (שו"ת הרא"ש, כלל ו ס' ה) קבע את הכלל הבסיסי להתנהלות תקינה ברכוש ציבורי. וכך כתב:

דע, כי על עסק של רבים אמרה תורה: אחרי רבים להטות. ועל כל עניין שהקהל מסכימים, הולכים אחר הרוב, והיחידים צריכים לקיים כל מה שיסכימו עליהם הרבים. דאם לא כן, לעולם לא יסכימו הקהל על שום דבר, אם יהיה כח ביחידים לבטל הסכמתם; לכן אמרה תורה, בכל דבר הסכמה של רבים: אחרי רבים להטות. לכן מצד הדין, יש לאספת הדיירים את הסמכות לקבוע מהו אופן השימוש במעלית. מנגד, ישנם צרכים בסיסיים, שיש כוח ליחיד להכריח את הרבים לעשותם. הדברים הוגדרו ב'שלחן ערוך' (חו"מ ס' קסא סעי' א):

בני חצר **כופין** זה את זה לבנות דלת ובית שער לחצר. וכן **כל הדברים שהחצר**

צריך להם צורך גדול, או הדברים שנהגו בני המדינה לעשותם.

לאור זאת יש לבחון האם הפעלת מעלית שבת בשעות המאוחרות של הלילה הינה 'צורך גדול'. כנראה, הדייר בקומה העליונה רואה בכך צורך גדול. אולם בהתחשב בכך שהוא

80. תשובת הרב אשר וויס, תחומין ל, עמ' 275, על פי כסף הקדשים ועוד, וראו נימוקיו בהרחבה.

לא הגיע לאספת הדיירים שפורסמה כדין, וכן שהבניין יועד מראש לשומרי שבת, יש לקבל את החלטת הרוב להפסקת פעולת המעלית בחצות הלילה. אפשר להציע לו לממן את עלות הפעלת המעלית בשעות אלו.

27. חסימת דרך שהשתמשו בה רבים / הרב אריאל בראלי

שאלה | אני מתגורר במתחם שיש בו חניות פרטיות וגינה משותפת. סמוך למקום מגורי נבנה גן חדש, וכדי להגיע אליו החלו אנשים להגיע למתחם ולחנות בחניות הפרטיות, ועוד פילסו לעצמם דרך העוברת בתוך הגינה המשותפת. הגדיל לעשות עובד מטעם הגן, אשר יצק בטון על השביל החדש בתוך גינת המתחם. כעת, לאחר חצי שנה של פעילות הגן החדש, הגענו למסקנה שהמעבר בתוך המתחם הוא מטרד הן מצד השימוש בחניה והן מצד הפגיעה בגינה. האם מותר לנו לחסום את המעבר דרך המתחם?

תשובה | כל שימוש ברכושו הפרטי של אדם מצריך בקשת רשות ממנו, גם אם מדובר על צורך רבים. לכן הייתה לכם אפשרות להתנגד מראש למעבר דרך הגינה הפרטית שלכם, אולם התעוררתם לעניין רק לאחר חצי שנה. יש לדון איך להבין את אי ההתנגדות שלכם מתחילה, אולי רק בחנתם את המצב. אולם ניתן לפרש את השתיקה כהסכמה, וממילא גם כרצון להקנות לציבור את זכות השימוש בדרך החדשה. רעיון זה מנוסח בלשון הגמרא (בבא בתרא ק ע"א) 'מיצר שהחזיקו בו רבים אסור לקלקלו'. שו"ת 'אבני נזר'⁸¹ פירש שהשתיקה נותנת תוקף קנייני לדרך החדשה, דהיינו, הציבור קנה את זכות השימוש בחצר על ידי ההליכה בדרך החדשה, ולכן אין לבעלים יכולת חזרה מכך. במצב של ספק איך לפרש את השתיקה אזי הדין הוא שהציבור מוחזק.⁸² למעשה, יש המפקפקים בתוקף הלכה זו בימינו,⁸³ משום שכיום הרישום בטאבו הוא הגורם המכריע לכל הזכויות בקרקע. לכן השתיקה אינה מתפרשת כהשלמה עם היווצרות הדרך החדשה, שכן משום שהחוק מכריע לטובתך, אינך רואה צורך מיידי למחות. **לסיכום**, מותר לסגור דרך העוברת בשטח פרטי אשר שימשה את הרבים במשך חצי שנה, ונוצרה ללא רשות בעלים.

28. חסימת רכב חונה / הרב אריאל בראלי

שאלה | החניתי את הרכב במתחם קברו של בבא סאלי ביום ההילולא. כאשר רציתי לצאת, גיליתי שרכב חנה על הכביש באופן שנחסמה היציאה מהחניה. היכיתי למעלה מחצי שעה לפינוי הרכב, ותיעדתי את המצב במצלמה. לבסוף כאשר ניסיתי לצאת, גרמתי לו נזק. האם עלי לשלם על הנזק?

תשובה | בגמרא⁸⁴ מובא מקרה שאדם זר מילא את חצר חברו (ורשות הרבים) בכדים

81. אבני נזר, חו"מ סי' יג.

82. בדברי הראשונים, תוס' בבא בתרא יב ע"א ד"ה מיצר, מוזכר שהרבים הם מוחזקים וזכות הרבים קיימת רק אם **קיבלו רשות** לכך בתחילה. בשו"ת פני יהושע, ח"א חו"מ סי' ד, פירש כוונתם שאין צורך ברשות מפורשת אלא די בכך שידעו ושתקו. כעין זה מובא בפתחי תשובה, סי' שעז ס"ק ב, בשם הרשב"א.

83. חכמת שלמה, לשו"ע סי' שעז, וכך הכריע למעשה בספר משפטיך ליעקב, ח"ג סי' כב.

84. בבא קמא כח ע"א.

ובכך חסם את דרכו. ההלכה היא שמותר לבעל החצר לשבור את כדיו של חברו, כי 'עושה אדם דין לעצמו'. האחרונים⁸⁵ מחלקים בין שבירת הכדים בידיים לבין פגיעה בכדים תוך כדי הליכת אדם כדרכו. לכן, אם הייתה אפשרות סבירה לצאת מהחניה בלא לפגוע ברכב החוסם, והנהג עשה ככל שביכולתו לצאת בלא פגע, הוא פטור. ואף לכתחילה אין חובה לטרוח ולחפש פיתרון אחר לבעיה. אך במצב שבו הפגיעה ברכב החוסם ביציאה מן החניה היא וודאית, יש לטרוח ולהימנע מהיזק. ורק כשאין אפשרות אחרת, מותר להסתמך על הכלל 'עושה אדם דין לעצמו'. לאור זאת יש לבדוק את החלופה הסבירה האפשרית. למשל, אם היעד שלך לא היה רחוק וממילא אין הוצאה גדולה בתשלום למונית, אפשר שהיה עליך לבחור באפשרות זו. אך אם ההוצאה רבה או שיש לך צורך דחוף לנסוע דווקא ברכב הפרטי, אז יש לפטור.⁸⁶

29. חתך בשוק של עופות / הרב משה כץ

שאלה | ראיתי בחנויות שבחלק מהעופות יש כמין חתך בשוק (פולקע) ובחלק מהעופות אין חתך כזה. האם חתך זה נעשה מטעמים הלכתיים, ומהי משמעותו?

תשובה | החתך ברגל נעשה מטעם הלכות טרפות. הלכה למשה מסיני שיש שמונה סוגי טרפות אפשריים בבהמות ועופות.⁸⁷ השמונה הללו מתפרטים לשבעים⁸⁸ 'מומים' שונים שמטריפים את בעל החי. אחד מהם הוא קרע בצומת הגידים של העוף. ברגל העוף ישנם שישה עשר גידים, שאם אחד מהם אינו שלם, העוף טרף.⁸⁹ חז"ל לא הצריכו לבדוק אף אחד מהטרפות האפשריות בעופות⁹⁰ כיוון שלא ראו בכך דבר מצוי הדורש בדיקה, אלא אם כן רואים 'ריעותא', כלומר בעיה ברגל של העוף. כיום, בגלל צורת הגידול של העופות והטיפול בהם, הסכימו כמעט כל פוסקי הדור שצריך לבדוק את צומת הגידים של העוף.⁹¹ כדי לגלות קרע בגידי רגלי העוף, יש אומרים שדי בהסתכלות חיצונית על הרגל.

85. סמ"ע, סי' תיב ס"ק ג. דבריו מוסבים על פסק השלחן ערוך, חו"מ סי' תיב סעי' ב: 'ואם מילא כל הדרך כדים שאי אפשר לעבור, אפילו שברו בידיים פטור'. לדבריו, זה בתנאי שאינו יכול לפתור את הבעיה על ידי יציאה מן הצד או הליכה בין הכדים. וכן כתב ערוך השולחן, חו"מ סי' תיב סעי' ד: 'ראה לי דשני דינים יש בממלא כל הדרך דאם מילא ממש עד שא"א לעבור אפילו שיבר בידיים פטור, ובמילא הדרך ובדוחק יש מקום לעבור אם שיבר בידיים חייב ואם נתקל ושברן פטור דא"צ להטריח ולהתבונן ולילך במקום דחוק'.

86. יש לצרף את דעתו של הרב פרבשטין (אתר דין) שרק פגיעה מידתית ברכוש מותרת מדין 'עושה אדם דין לעצמו'. לדבריו, יש לשקול את עלות תיקון הנזק ביחס לתועלת שמפיק בעל הרכב החסום.

87. שמות, כב ל; חולין מב ע"א; רמב"ם, הל' מאכלות אסורות פ"ד ה"ו-ה"ט; שו"ע, יו"ד סי' כט סעי' ס.

88. רמב"ם, הל' שחיטה פ"י ה"ט.

89. שו"ע, יו"ד סי' נו סעי' ח.

90. שו"ע, יו"ד סי' לט סעי' א.

91. הערת עורך, י"פ: ע"י במה שכתב מו"ר הרה"ג יעקב אריאל, 'עופות למהדרין', אמונת עתיך 21 (תשנ"ח), עמ' 34-35 (שו"ת באהלה של תורה ה, עמ' 83), שמן הדין אין חובה לבדוק את צומת

אחרים דורשים לפתוח את הרגל על ידי חיתוך אלכסוני שלה, למשוך את הגידים החוצה ולהביט על הגידים עצמם, כדי לראות האם הם שלמים או לא. וגם כאן נחלקו הפוסקים, האם לבדוק בשוק, שהוא המקום של את כל שישה עשר הגידים, או לבדוק בחלק הצהוב המקושקש של הרגל (שאינו מגיע לשיווק), אף על פי שיש שם רק ארבעה עשר גידים ולא את כל השישה עשר). יסוד ההבדל בין השיטות אינו קשור ישירות להלכות טרפות הגידים אלא להלכות מליחת הבשר. בכל נתח של בשר יש דם, ואסור מן התורה לאכול דם,⁹² לכן חייבים לנקר ולהוציא את הדם לפני בישול הבשר. הוצאת הדם יכולה להיעשות על ידי צלייה או על ידי מליחה.⁹³ הבשר שאנו קונים כבר עבר מליחה, ולכן מותר לבשל אותו בלא פעולות נוספות. (חוץ מלבבות וכבד, הנמכרים בלא מליחה). לכתחילה, כדי להוציא את הדם צריך להמליח את הבשר מכל צדדיו, וכאן טמון ההבדל בין שיטות בדיקת הרגליים. יש מערכות כשרות שחוששות שאחרי פתיחת הרגל הדרושה לבדיקת הגידים, הבשר ייסגר, ולא תהיה אפשרות להכניס בתוכו את המלח. ולכן הם פותחים בחלק הצהוב, שבלאו הכי אינו מגיע לצרכן. הם מוכנים לוותר על בדיקת שני גידים שאינם נמצאים ברגל התחתונה, בגלל הקושי במליחה. כך נוהגים בעיקר בד"צים של אשכנזים, שלפי שיטתם אסור לאכול בשר שאינו נמלח מכל צדדיו, אף בדיעבד.⁹⁴ לעומתם הבד"צים הספרדיים פותחים בשוק כי אינם חוששים שהמלח לא ייכנס לחתך; ואף אם לא ייכנס המלח לחתך והבשר יימלח רק מצד אחד, שהוא הצד החיצוני, אין בכך בעיה לדעתם. זאת משום שמבואר ב'שלחן ערוך'⁹⁵ שמותר לאכול בשר הנמלח מצד אחד בלבד.

מכון המקדש

30. חיוב ציצית במעילו של הכוהן הגדול / הרב בנימין לנדאו והרב יוסף אלבז שאלה | האם מעילו של הכוהן הגדול היה חייב בציצית?

תשובה | כדי לענות על שאלה זו, ראשית יש לברר מהי צורתו של המעיל והאם בכלל מתקיימים התנאים לחיובו בציצית. בתורה אין תיאור מפורט של צורת המעיל, מלבד ההוראות שיהיה כליל תכלת, שיהיה 'פי ראשו בתוכו', ושבשוליו יהיו פעמוני זהב ורימוני

הגידים, ולמהדרין יש לבדוק בהסתכלות בשוק או ע"י חיתוך; וע"ע במאמרו, אמונת עתיך 18, עמ' 40-36.

92. שו"ע, יו"ד סי' סו סעי' א; שם, סי' סז סעי' א.

93. חולין קיג ע"א; שו"ע, יו"ד סי' עו סעי' א.

94. שו"ע, יו"ד שם, סעי' ד.

95. שו"ע, שם.

תכלת, ארגמן ותולעת שני (שמות כח, לא-לה). גם במקורות בדברי חז"ל לא מצאנו תיאור מדויק של המעיל. הראשונים והמפרשים שנזקקו לתיאור המעיל, תיארו אותו באופנים שונים:

א. רש"י מפרש שהמעיל הוא בגד סגור, כמין חלוק, המכסה את כל גופו של הכהן הגדול עד רגליו, ויש בו פתח לצוואר ולראש של הכהן הגדול, ודומה לכתונת.⁹⁶

ב. הרמב"ן⁹⁷ פירש שהמעיל הוא בגד בעל כנפיים משני צדדים, כלומר, בגד הפתוח מלפנים מלמעלה עד למטה, אשר הלוּבש יכול לפתוח או לסגור אותו ולכסות בו את כל הגוף, אלא שהוא סגור למעלה, באזור הצוואר, ושם יש לו פתח להכניס בו את ראשו של הכהן הגדול. כך גם משמע מדברי הרמב"ם,⁹⁸ וכך כתבו פרשנים אחדים בדעתו.⁹⁹

ג. יש שכתבו בדעת הרמב"ם שנוסף על הפתח שהיה מלפנים, היה גם פתח מאחור.¹⁰⁰

ד. הרלב"ג¹⁰¹ מפרש שהמעיל אינו פתוח מלפנים, אלא משני צדי הגוף, מימין ומשמאל, כך שיש כנף אחד לפנים וכנף אחד לאחור, וכך גם פירש בעל 'תפארת ישראל' בדעת הרמב"ם.¹⁰² המעיל ב'מכון המקדש' נעשה בצורה הזו.

לפי האמור, השאלה אם יש חיוב בציצית שייכת רק למעיל העשוי כשיטת הרמב"ם על פי פירושם של הרדב"ז ו'תפארת ישראל', וכן לשיטתו של הרלב"ג; שכן רק לדעתם יש במעיל ארבע כנפות. במקורות לא מצאנו שהטילו ציצית במעיל, וחז"ל לא הזכירו חיוב בציצית במעיל. הרדב"ז¹⁰³ מבאר לשיטתו, שבגד כזה עם צורה מיוחדת שכנפותיו באמצע הגוף ולא בצדי הגוף, כמו הטלית שלנו, פטור מן הציצית. בעל ה'מנחת חינוך'¹⁰⁴ פטר את הבגד מציצית מסיבה אחרת, שכן דרשו חז"ל: 'כנפות כסותך - ולא של אחרים', וטלית שאולה פטורה. ומאחר שמעיל זה של הקדש ואינו בגד פרטי, ממילא פטור הבגד מציצית. אולם אחרים כתבו שאין זה טעם מספיק, מפני שבגדי כהן גדול אין להם גדר של 'בגד שאול', שהרי אין לבגד זה בעלים שיכולים לבוא בכל עת וליטול את שלהם. אדרבה, בגדי כהן גדול, ובכללם המעיל, נעשו במיוחד עבור הכהן גדול ובמידתו, והרי הוא בכלל 'כסותך', ולכן חייב בציצית.¹⁰⁵ במכון המקדש נעשה מעיל תכלת שכנפותיו מעוגלות, כדי לא להיכנס למחלוקת בחיוב הציצית.

96. רש"י, שמות כח, ד; וכן משמע מהראב"ד, בהשגותיו להל' כלי המקדש פ"ט ה"ג.
97. רמב"ן, שמות כח, לב.
98. רמב"ם, הל' כלי המקדש פ"ט ה"ג.
99. ר"י קורקוס ומרכבת המשנה לרמב"ם, שם.
100. רדב"ז, הל' כלי המקדש שם.
101. רלב"ג, שמות כח, לא-לב.
102. תפארת ישראל, פתיחה לסדר מועד 'כללי בגדי קודש'.
103. רדב"ז, הל' כלי המקדש שם.
104. מנ"ח, מצוה עט.
105. תורה שלמה, תצוה, מילואים אות יג.